

ISBN: 978-625-7014-49-6

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

Ketebe Yayınları: 259

Temel Bir Mesele

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Editör

Lütfi Sunar

Düzeltili

Ayşe Nur Buzrul

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

Kapak

Harun Tan

1. BASKI

Nisan 2020
İstanbul

ketebe.com

Ketebe Yayınları

Sertifika No. 34989

Maltepe Mahallesi Fetih

Caddesi No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212.612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.

Cihangir Mah. Güvercin Cad.

No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok

Kat: 2 34310 Haramidere -

Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452

Tel: 212.412 17 00

Kapak görseli: Vestfalya Antlaşması'nın imzalanması (Gerard Terborch, 1648).

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A. Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Milliyetçilik

Tarih, Teori ve Temel Meseleler

ÖNER BUÇUKCU

KETEBE

Öner Buçukcu

1986 Erzurum doğumludur. İlk ve orta okulu Erzurum'da bitirdikten sonra lise öğrenimini Rekabet Kurumu Bayburt Anadolu Öğretmen Lisesi'nde devlet parasız yatılı olarak tamamladı. Mülkiye Mektebi'nin Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldu. Doktora tez çalışması *Türkiye Sosyalist Solu ve Milliyetçilik (1960-1971)* başlığını taşımaktadır. Temel ilgi alanları; milliyetçilik, Türk siyasal hayatı, Türk dış politikası ve Türk düşüncesidir. Türkiye Notları dergisinin yayın yönetmenidir. *Osmanlı Dış Politikası 1908-1913* başlıklı bir telif kitabı, Türk siyasal hayatı ve Türk düşüncesi üzerine yazılmış kitaplarda makaleleri ve editörlükleri bulunmaktadır. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde öğretim üyesidir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	11

BİRİNCİ BÖLÜM

IRK, ETNİSİTE VE KİMLİK	21
Etnisite, Etnik Grup, Etnik Farklılaşma.....	23
Kan ve Kültür Arasında: Irk ve Etnisite.....	33
Bir Ayrım Çizgisi Olarak Kültür ve Homojenleşme Aparatları	36

İKİNCİ BÖLÜM

ETNİSİTEDEN KİMLİĞE	43
Kolonyalizm ve Etnisitenin İnşası (İcadı).....	43
İç içe Geçişler: Ulus ve Devlet	47
Tanımla(n)ma İhtiyacı: Kimlik ve Etnisite	51
Bireysel Kimlik ve Kolektif Kimlik.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATMANLI BİR KİMLİK: MİLLİYETÇİLİK	67
Sınıf ve Milliyetçilik.....	73
Etnisite, Ulus ve Milliyetçilik.....	75
Etnik Bilincin Siyasallaşması.....	83
Milletten Önce Milliyetçilikler vs. Milliyetçiliklerden Önce Milletler	85

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAPİTALİZM, MATBAA VE ULUS	89
Kapitalizm ve Matbaanın Gölgesinde.....	89
Modernleşme ve Milliyetçilik.....	94
Milliyetçiliğin Doğası.....	98
Etnik İlke ve Siyasal İlkenin Çakışması.....	100
Tarihsel Kapitalizm, Kolonyal Tecrübe ve Ulus-Devlet.....	106

BEŞİNCİ BÖLÜM

FARKLI FOTOĞRAFLAR, AYNI ÇERÇEVE	113
Türkçeye Çarpan Homo Sovieticus.....	113
Ulusal Kurtuluş Hareketlerine Yaklaşım.....	116
Sultan Galiyev'in Meydan Okuması.....	117
Sosyalizmin Milliyetçi Pratisyenleri.....	122
Kısa Değerlendirme.....	127

ALTINCI BÖLÜM

KÜLTÜR, DİN VE ALTERNATİF TİPOLOJİLER	131
Kültür ve Din: Milliyetçilik Hangi Kalıba Dökülecek?.....	131
Kültür, Kolektif Hafıza ve Toplumsal Rol Dağılımı.....	136
Alternatif Milliyetçilik Tipolojileri.....	138

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	145
Milliyetçiliğin Ana Rahmi: Osmanlı Millet Sistemi.....	145
Türk Milliyetçiliğinde Erken Dönem.....	148
Gelişim Çağında Türk Milliyetçiliği.....	149
Akçura: Osmanlı Düşünce Dünyası İçin Erken Bir Mütefekkir.....	152
Türklüğün Millî Önderi: Ziya Gökalp.....	155

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KEMALİZM, İSLÂM VE EZBERLERİ SORGULAMAK	163
Aykırı Bir Örnek: Zeki Velidi Toğan.....	166
Milliyetçiliğin Ufkunu Daraltan Parantez: Kemalizm.....	169
1960'lara Gelinirken.....	171
1960'larda Milliyetçi Bir Aydın Portresi: Osman Turan.....	173
Aksiyondan Reaksiyona: 1969 Sonrası Türk Milliyetçiliği.....	179
Türk-İslâm Sentezi Tartışmaları ve 12 Eylül.....	183
21. Yüzyılda Türk Milliyetçiliği.....	186

SONUÇ	191
--------------------	-----

KAYNAKÇA	197
-----------------------	-----

DİZİN	211
--------------------	-----

ÖNSÖZ

İnsanların birtakım kavramları anlamaları ve anlamlandırmaları kendi kişisel geçmişlerinden çok derin izler taşır. Milliyetçiliğe dair benim zihnimde canlılığını koruyan iki enstantane vardır. Bunlardan ilki talebelik yıllarıma aittir. Mülkiye’de lisans üçüncü sınıf ikinci dönemde ‘seminer’adı verilen derste 1915 olayları üzerine 45-50 sayfalık bir ödev hazırlamıştım. Notumu verecek olan hoca, sunumumu gerçekleştirdikten sonra bana milliyetçi olup olmadığını sordu. Ankara’ya geldiğinde arkadaş/abi olarak Nizam-ı Âlem Ocakları’ndaki mesaisi dolayısıyla lisans eğitimini tamamlayamamış Bülent Şipal’i, ev arkadaşı olarak Arif Erku’u, Fatih Aktaş’ı Zafer Bahadır Kaya’yı, nâm-ı diğer Zafer Başkan’ı ve sonuna “reis” sıfatı eklenmiş insanları tanımış birisi olarak “evet” deyince, nedendir bilinmez, kendisinin de Stalinist bir ailede yetiştiğini söyleme ihtiyacı hissetti ve milliyetçiliğe ilişkin birtakım görüşlerinden bahsetti. Elbette söylediklerinin hepsi olumsuz yargılar taşıyordu. O günkü bilgi ve deneyimimle söylediklerine cevap veremedim. Fakat bu olumsuz deneyim *Türkiye Günlüğü* dergisinde Mustafa Çalık’la tanışmamın önünü açan bir olaya vesile olmuş oldu.

İkinci enstantane ise bir Rumeli seyahatinden: Manastır'da, cesameti (!) türkülere konu olan çeşmeyi arayıp bulduğumuzda başında yaşını almış, ilaçlarını içmeye çalışan bir amca ile karşılaşmıştık. Çeşmenin bakımsızlığına söylenirken amcanın bizi dikkatle dinlediğini fark ettim. Konuşmak istediği belliydi, "Amca Türk müsün?" diye sorduğumda sağ elini göğsünün soluna doğru hafifçe bastırarak "elhamdülillah" dedi. İşte Türklük dediğimiz fenomeni anlamak için başlanması gereken yeri bana gösteren, adını dahi bilmediğim bu amca olmuştu. Bu çalışmayı, ismini dahi bilmediğim, gâlip ihtimalle ne bu kitabı okuyacak ne de haberdar olacak bu has Türk'e ithaf ediyorum.

Mustafa Çalık'la ilk görüşmemizde söylediği Türk milliyetçiliğine ait dilin kabalıktan kurtulup daha sofistike hâle gelmesi gerektiği mealindeki cümlesini akademik hayatım boyunca çok önemsedim. Bu metin, milliyetçiliğe ait dilin arzulanan ve hak ettiği pozisyonu kazanması adına yapılmış okumaların bir özeti olarak düşünülebilir.

1990'larla birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de milliyetçilik üzerine literatürün hızla geliştiği gözlenir. Bunda küresel gelişmelerin etkisi olduğu kadar 12 Eylül rejiminin "Atatürk milliyetçiliği" adı altında dayattığı faşizan birtakım uygulamaların da etkisi vardır. Bu durum Türkiye'de bir taraftan milliyetçiliğe ilişkin eleştirel eğilimin akademi dünyasında kök salmasına sebep olurken diğer taraftan milliyetçi söylemin entelektüel kapasitesinin törpülenmesine yol açmıştır. Bütün bunlardan mütevellit Türk milliyetçiliğinin siyasal görünürlüğü artmasına rağmen ters ivme ile ideolojik derinliğinin gittikçe sığlaşmasına tanık olmaktayız. Bu olgu ise refleksif boyutunun çok daha belirgin bir hâl almasına sebep olmuştur.

Elinizdeki metin yukarıda genel çerçevesi çizilmeye çalışılan çok temel bir mesele etrafındaki tartışmaları, meselenin tarih-

sel boyutunu ve teorileştirilme çabalarını ele almaktadır. Metnin amacı; milliyetçilik üzerine hem genel okuyucuya hem de araştırmacılara hitap edecek biçimde *komprime* bir çerçeve çizmektir.

Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde teşekkür borç bildiğim dostların başında Lütfi Sunar'ı anmalıyım. Bu çalışmayı bana teklif eden, uzun bir metni gereği kadar kısaltmak ve daha organize hâle gelmesini sağlamak için oldukça çaba sarf eden, önerileriyle tartışmaların geliştirilmesine katkı sağlayan, her Beşiktaş maçı öncesi ağaçlı yolda yürürken ya da maç sonrası vapurla Üsküdar'a geçerken kitabın akıbetine dair sualleriyle beni galibiyetin sevincinden ya da mağlubiyetin hüznünden hızla çıkmaya zorlayıp gerçek gündemime dönmemi sağlayan Lütfi Sunar'a çok teşekkür ederim.

Çalışmanın ortaya çıkma sürecinde Mahmut Hakkı Akın, Yunus Şahbaz, Ali Zafer Sağıroğlu, Onur Bayrak, Abdullah Özçelik, Aytaç Yıldız, Bahattin Cizreli, Mesut Arslan ile yaptığımız tartışmalar, ufuk açıcı katkılar sağladı. Ebuzer Demirci, *Türkiye Notları* dergisine verdiği destekle omzumdan inanılmaz bir yük almakla kalmadı, ABD'deki master çalışması sürecinde karşılaştığı yeni makalelerden, kitaplardan beni haberdar ederek güncel tartışmaları takip edebilmemi de sağladı. Dünya durdukça yaşayası Kurtuluş Kayalı, bitmek bilmeyen enerjisi ve her seferinde hayrete düşüren hafızasıyla paha biçilmez bir destek verdi. Ali Gökhan Tuğ, her zamanki gibi ihtiyaç duyduğum bütün kaynakları -on beş yıla yakın tanışıklığımız ve dostluğumuzu söylemeden geçemeyeceğim- kendi işlerini öteleyerek tedarik etti. Aziz dostum Ahmet Burhan Koç'un ismini de bu bâbda anmalıyım. Kenan Çapık metnin son halini okuyarak önerilerde bulundu. Hepsine şükran borçluyum. Başım ne zaman sıkışsa, canım ne zaman sıkılırsa aradığım abim, hemşehrim Erdal Arslan'ın desteğini anmadan geçmek kadirşinaslığa sığmaz, ömrü uzun olsun.